

MTA ENSTITÜSÜ TARİHİNDEN BİR KESİT

Aydın Abi (BİRCAN)'nin Anısına

M. Fehmi YILDIRIM

Maden Y. Müh.

Yıl 1951. Enstitünün kuruluşundan henüz daha onbeş yıl geçmiş. Belli ki bazı sıkıntılar ve zorluklar yaşanıyor. Enstitü'nün reorganizasyonu ile görevli olarak, bir yıl için Genel Direktörlük görevine getirilen İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Jeoloji Enstitüsü Direktörü Ord. Prof. Hamit Nafiz PAMİR, görev süresindeki gözlemlerine ve tespitlerine dayanarak **"Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü hakkında Rapor"** isimli 36 sayfalık bir rapor hazırlar. Enstitü'nün kuruluş gayesi ve o güne kadar ki yapılanlara kısa bir değinmeyle başlayan rapor, **"hakiki verim"**in elde edilemediğinden bahisle kanununda bazı değişikliklerin yapılması gerektiğini belirterek **"daha şümüllü"** görev tanımı önerir ve der ki **"... maden veya petrol işletmek veya işletmeye müteferri işler görmek gibi bir vazife olamaz."** Raman petrol sahası işletmesinin, Enstitü'nün başına ağır bir iş olarak kalması ile **"... asli vazifelerini ihmal etmek mec-**

buriyetinde..." kaldığını belirtir.

"Bugün maden ve petrol davamızın biri tetkik ve arama ve diğeri işletmeden ibaret olan iki veçhesi matteessüf enstitüde birbirine girift bir durumdadır." tespitini yaptıktan sonra petrol ve maden aramak için iki ayrı teknik grubun oluşturulması ile maden aramalarında **"... bir inkişaf belirmeye başlamıştır."** gözlemini belirtir.

Enstitü'nün çalışma tarzına ilişkin olarak **"... ve doğrudan doğruya memleketin iktisadi kalkınmasına matuf işlerin yapılması, uzun vadeli sistemli ve sabırlı ilmi tetkiklerin ve teknik aramaların yapılmasına mütevakıf bulunmaktadır."** dedikten sonra önemle eleman eksikliği konusunu vurgular. Zamanın şartları çerçevesinde arazi çalışmalarındaki güçlüklerle ve tehlikelere değinir. **"Bu hayat tarzı, hiç şüphesiz işletmelerde vazife gören ve dolayısıyla her yönden medeni refah ve huzur merkezi haline getirilmiş ve kısmen olsun sosyal mahrumiyetleri gide-rilmiş yerlerde çalışan mühendislerin çalışma şartlarıyla kabili kıyas olamaz."** diyerek **"Bu elemanlara bilgi ve ihtisasları ile mütenasip ve bu çeşitli mahrumiyetleri telâfi edecek bir maaş veya tazminat verilmesi zaruridir. Aksi taktirde bu gibilerin kısa bir zamanda enstitü hizmetinden ayrılarak kendilerine daha fazla kıymet veren hususi şirketler veya eşhas için çalışacakları bu da olmazsa meslek değiştirme cihetine gidecekleri muhakkaktır."** önerisi

ve kanısıyla bilhassa teknik elemanlara önem verilmesi hususunu geniş bir şekilde işler.

“Enstitü İş Programları” başlığı altında yapılacak işlerin özelliklerinden bahisle“... **10 senelik bir tetkik ve arama planı tesis edilmesi icabetmektedir.”** dedikten sonra **“...artık enstitü bu planın tatbikinde ve senelere taksiminde az çok muhtar ve müstakil olmalıdır.”**, **“Filhakika bu gibi ilmi ve sınayi araştırmaların neticeleri devletin her teşkilatını az çok alakadar ettiğinden...”**, **“Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü bu yüzden iktisadi devlet teşekkülleri zümresine giremez. Enstitü , Devlet Meteoroloji Enstitüsü gibi tetkik ve teknik aramaları iktisadi gayelere matuf bir ilim ve teknik müessesidir. Enstitünün çalışma metotları sırf ilmi ve teknik metotlardır.”**

M.T.A Enstitüsü'nün İngiltere'deki **“muadili”** Geological Survey'in de içinde yer aldığı belirtilen Department of Scientific and Industrial Reserch (**“İlmi ve Sınayi Araştırma Departmanı”**) hakkında genişçe bir izahatın sonunda, kanımca raporun en önemli önerisi gelir.

“Fikrimizce, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü yurdun yeraltı servetlerinin kıymetlendirilmesi, jeolojik haritanın tanzimi, yeraltı sularının araştırılması yolunda devlete ve ammeye ilmi ve teknik bir müşavir olarak hizmet etmeyi istihdaf eden bir müessesedir. Yeraltı servetleri bakımından millî ekonomimizi, yeraltı suları bakımından iskân-ziraat ve millî savunmayı, yapı malzemesi yol ve şimendifer güzergahlarının tetkiki bakımından Bayındırlığı, ilâh ilgilendirdiğinden doğrudan doğruya Baş Vekâlete bağlanacak bir araştırma enstitüsü olmalıdır.

Ancak bu suretle problemlerin vazı ve bunların üzerinde rasyonel bir surette çalışabilmesi selâmetle sağlanabilecektir.”

Raporun bundan sonraki kısımlarında genel jeolojik etüdler ve adları belirtilen sahalarda yapılmış ve yapılması gereken etüdler hakkında çok detaylı görüşler yer almaktadır.

Rapor, 29 Kasım 1951'de incelenmesi ve görüş bildirilmesi için Enstitü'nün bağlı olduğu İşletmeler Bakanlığı'ndan Genel Direktörlüğe gönderilir. Ö.Necmettin Danışman 16 sayfalık bir rapor hazırlar. Bu rapor, 9 Ocak 1952'de Encümene sevk edilir. 1952 yılında, İşletmeler Bakanlığı'ndan gelen 3 adet **“tekit”** yazısı üzerine, 17 Aralık 1952'de Enstitü Genel Direktör Vekili (muhtemelen Emin İplikçi) tarafından Bakanlığa gönderilen yazıda, hükümetin maden politikasının belirlenmesi ve buna göre konuya girilebileceği, tetkiklerin etraflıca yapılabileceği belirtilerek süre talebinde bulunulur.

1954 yılına gelinir. Milletler Arası İktisadi İşbirliği kanalıyla A.B.D 'nin **F.O.A (Foreign Operations Administration - Harici Muameleler idaresi) Teşkilatından** (Türkiye ayağı U.S.Operation Mission to Turkey) **“Reorganizasyon Mütahassısı”** olarak Pensilvanya Üniversitesi eski dekanı **Prof.Dr. Edward Steidle** müşavir olarak mukaveleyle getirilir. M.T.A hakkında Şubelerin not ve raporları , Yeni Petrol Kanunu, Yeni Maden Kanunu, Ecnebi Sermayeyi Teşvik Kanunu, M.T.A Talimatnamesi, Reorganizasyon Tablo ve Şeması tercüme edilerek kendisine verilir. Dr. Steidle, bazı kurum ve kuruluşlarla Üniversiteleri ziyaretle işe başlar. İki aylık bir çalışma yapar. Önce, özet bir rapor(tercümesi 13 sayfa) verir. Daha sonra **“Turkey's Great**

Industrial Need" (Türkiye'nin Büyük Sınâî İhtiyacı) isimli raporunu (tercümesi 44 sayfa) ülkesinden gönderir. Rapor tercüme ettirilerek, kendisini tekrar Genel Direktör olarak gördüğümüz Ord. Prof. Hamit Nafiz Pamir tarafından 15.12.1954 tarihli yazı ekinde **Reisicumhur'a, Başvekîl'e , Hariciye Vekîli'ne, İktisat ve Ticaret Vekîli'ne, Maarif Vekîli'ne** gönderilir.

Dr.Steidle'e göre, "**Türkiye'nin en büyük ihtiyacı**" "...bir Maden Endüstrisi Kolleji ve Araştırma Enstitüsü'dür." Çok geniş bir şekilde bu konuyu işleyen uzman bir tanım yapar. "**(Conservation), insan zekâsının dahiyane araştırmaları sayesinde hiç işletilmemiş kaynaklardan istifade imkanları bulununcaya kadar esas servet menbalarını tüketmemekten ibarettir.**" der, bu konuyu da eleman mevzuuna bağlar.

21.2.1955-22.2.1955 tarihlerinde Enstitü merkezinde Dr. Steidle'nin raporunu görüşmek üzere Genel Direktör Ord. Prof. H. N. Pamir başkanlığında, Dr. Orhan Bayramgil ve Dr. Zâti Ternek'in kâtip üye oldukları bir toplantı düzenlenir. M.T.A.'dan, Üniversitelerden ve sektörden 30 seçkin isim toplantıya katılır. Görüşlerini söylerler. Diktatona kayıt altına alınan görüşmelerin çözümü 131 sayfa tutar. Başkan'ın, raporun özetini sunmasından sonra ilk sözü alan Reşit Gencer'in "**Bu rapor tahlil edildikte, muhtevasını hemen yarısından fazlasını, (M.T.A) nın reorganizasyonuna istihdaf eden konkre tekliflerden ve projelerden ziyade (generalites) mahiyetinde mütalâalar teşkil eylediği görülebilir.**" giriş cümlesi ile çözümünü 20 sayfa yı bulan iyi hazırlanmış konuşmasıyla görüşmeler başlar.

Toplantının sonunda, "**Birincisi konuşmaların derlenme ve kontran-**

düsünü yapacak heyet, ikincisi de Vekâlete gönderilecek esasları tesbit etmek için çalışacak komisyon..." seçilir. Birinci komisyonda, ki kendini "**Tâli Komisyon**" olarak adlandırır, Ömer Eskici, Kemal Lokman, Fikret Bayrı, Melih Tokay, Galip Otkun, Gültekin Günaltay ikincisinde ise Reşit Gencer, Necdet Egeran, Emin İplikçi, Hadi Yener ve Hamit Nafiz Pamir görev alır.

Tâli Komisyon, 21 sayfalık raporunda; "**Toplantıda Enstitünün reorganizasyonunda mevzu bahis olan iki ayrı cihet belirmiştir. Bunlardan birincisi;**

Maden Sanayi ile ilgili öğretim ve eğitim mes'eleleri, ikincisi ise ;

Türkiye'nin maden sanayii sahasındaki tetkik ve araştırmaların şumulüdür.

Bunlardan başka, üniversitelerin mükemmelleştirilmesi ve Enstitü ile Üniversiteler arasında işbirliği konuları üzerinde durulan hususlardır." tespiti ni yapar ve bu konularla ilgili ileri sürülen fikirlerin ortak paydasını yakalamaya çalışır.

H. N. Pamir tarafından yayımlanan 12. 6. 1956 tarihli 21 sayfalık ikinci komisyon raporu; "M.T.A. Enstitüsünün reorganizasyon fikri nereden doğdu." sorusu ile başlar ve özetle "

1-...Enstitüden talep edilen hizmetler artmış ve çeşitlenmiştir.

2-...Enstitü, ikinci ve üçüncü kategoride terketmiş olduğu maden yataklarını yeniden ve daha esaslı surette revizyona tabi tutmağa mecbur olmuştur.

3-...Memleketin iktisadî kalkınma plânları ile paralel olarak linyit ve taş kömürleri gibi enerji kaynaklarının aranma ve bunların laboratuvar etüdüleri ile kıymetlendirilme ihtiyacı, Enstitü faaliyetinin bu cihette teksifini icab ettirmiştir.

4- Son senelerde çok ilerlemiş olan Türkiye jeolojik haritası, memlekette yeni bir takım maden problemlerin, metalojenik provenslerin, uranium yataklarının mevcudiyeti hakkında ümitler vermeğe başlamıştır. Bu problemlerin sistemli bir surette ve modern metodlarla tetkiki ve acilen memleketin istifadesine arz olunması Enstitünün görevlerinden addolunmuştur." denilerek yanıtlanmaktadır.

Dr. Steidle raporunda önerilen Kolej-Enstitü düşüncesine toplantıya katılanların "bir çoğu" tarafından karşı çıkıldığı belirtilerek, "..tetkik ve aramaların şümulü mevzuundada" büyük çoğunluğun "...rezerv tayinine kadar tetkikler yapmakla iktifa etmesi..." önerisine katılmadığı, aksine "Steidle'nin görüş şekline iştirak ederek yalnız rezerv tayini ile iktifa etmeyip

- a) Yeni maden rezervlerini keşfetmek için ilmî ve teknik etüdler yapmak,
- b) Bilinen bütün yatakların kalitatif ve kantitatif kıymetlerini bulmak,
- c) Kalitesi düşük maden yataklarının randımanlı bir surette kıymetlendirilmesi için araştırmalar yapmak,
- d) İstihsal olunan madenler için pazarları genişletmek ve buna müessir olan ekonomik faktörleri tayin ve tesbit etmek,
- e) Maden sanayi için mütehasıs, müstahsil araştırmacı eleman yetiştirmek,
- f) İşçi ve teknisyen yetiştirmek,
- g) Harpte ve sulhta maden endüstrisinin millî ekonomimizdeki ehemmiyetini halka ve sanayie anlatmak,
- h) Maden endüstrisine sermaye yatırımının ehemmiyeti ve rolü hakkında umumî efkârı aydınlatmak, Enstitünün görevlerinden telâkki edilmiştir." görüşünde olduğu ifade edilmektedir.

Öğretim konusunun ise, Üniversitele-
rin iyileştirilmesi temin edildiği taktir-
de çözüleceği görüşü hakimdir.

"Binaenaleyh bir Kolej şeklinde doğ-
rudan doğruya eğitim mevzuunu
üzerine almayacak olan M.T.A.'nın re-
organizasyonunda da bu gayeleri göz
önünde tutarak,

Memleketin detaylı jeolojik haritası-
nın ikmali,

Kömür, linyit ve umumiyetle yakıtların
etüdüleri, aramaları ve ekonomisi,

Yeni madenlerin keşfi ve malum ma-
denlerin rezervlerinin kalitatif ve kan-
titatif evsafının araştırılması,

Yer altı su yataklarının etüdü,

Mevcut maden arşivlerinin tekemmül
ettirilmesi ve bunlardan ammenin ist-
tifade ettirilmesi,

Fakir madenlerin kıymetlendirilmesi,
Demir vesair metalik madenlerin me-
tallurjisi,

**Seramik ve buna mümasil sanayie
ait hammaddelerin araştırılması ve
teknolojisi,**

**Atom Enerjisi Ham Maddeleri'nin
aranması gibi mevzular üzerinde
modern metodlar ve teçhizat ile
etüdler ve aramalar yapılması ica-
bedeceği..."** belirtilerek bu işler için
"Enstitünün ehliyetli Jeologlara,
maden mühendislerine, maden
teknolojistlerine, muhtelif Şube ve
Servislerde tecrübeli amirlere ve iş-
yerlerinde bilgili ve tecrübeli teknik
işçi ve ustabaşlarına ihtiyaç vardır."
denilmektedir.

M.T.A.'nın "Teşkilat" yapısı hakkında
görüş ve önerilere geçilerek, "Umum
Müdür"ün üstünde Plan-Program
ve Koordinasyon Heyeti" öngörül-
mekte "Teknik Personel" ve "Umum
Müdür"ün nitelikleri hakkında geniş

çe bir görüş sunulmaktadır. **“Vazifelerin Taksimi”** başlığı altında da;

“1-Jeoloji Grubu, 2-Maden Mühendisliği Grubu, 3-Maden Teknolojisi Grubu, 4-İdari Grup” ve “...doğrudan doğruya Umum Müdürlüğe bağlı bir Atom Enerjisi ham maddeleri şubesiyle bir de Fenni Dokümantasyon Şubesi” önerilmekte ve grubların işleri detaylıca işlenmektedir.

Belirtilen görüş ve öneriler için kuruluş kanununda değişiklik yapılmaya ihtiyaç olmadığı, sadece **“Plân ve Koordinasyon heyeti ve personel hakkında bazı kararlar alınması kâfi gibi görünmektedir”** cümlesi Rapor’un sonunda not olarak ifade edilmektedir.

Rapor, 12.6.1956 tarihinde bir ön yazı ekinde **“İşletmeler Vekâletine”** gönderilir.

1956 yılının Ekim ayına gelindiğinde, kendisini Genel Direktör olarak gördüğümüz ve büyük toplantıya da katılmış olan Dr. İhsan Topaloğlu, Alman Prof. Dr. H. Borchert’ den talebi üzerine 6 sayfalık bir rapor alır. Dr. Borchert, çalışmaların nasıl sürdürülmesi gerektiği, tecrübesiz elemanların usta-çırak ilişkisi içinde çalıştırılıp yetişmeleri ve bilgi birikiminin sonraki kuşaklara aktarılması konularında görüşlerini ifade ederken, **“Yeraltı servetlerinin elde edilmesi”** başlıklı paragrafının bir yerinde **“...madenciliğin bir define arayıcılığı telakkisine ait yanlış zihniyet kökleşmiş birhal almıştır.”** cümlesi bana 1990 yılında yapılan 1.

Madencilik Şurası’nda Turgut Özal’ın **“Madencilik biraz da defineciliğe benzer.”** sözlerini anımsattı ve nereden nereye geldiğimizi acı acı düşündürdü.

Bu görüşler ışığında, gelişimini ve çalışmalarını yükselen bir başarı grafiği ile sürdüren M.T.A. Enstitüsü, Doç. Dr. Sadrettin Alban Direktörlüğünde tarihinde görebildiği en üst başarı seviyesine ulaşmıştır. Ta ki **“Enstitü”nün “Genel Müdürlük”e**, Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile atanan **“Genel Direktör”ün** üçlü kararname ile atanan **“Genel Müdür”e** dönüştürüldüğü 12 Eylül cuntası dönemine kadar. Bu noktadan sonra, başarı grafiği aşağıya doğru dönmüş ve her geçen yıl bir önceki yılı aratmaya başlamıştır.

Konusu MTA olan TV programlarında MTA’yı değerlendirmek adına, gerçek olup olmadığı bilinmeyen bazı söylentilerin anekdot diye ifade edilmesi münasebetsizliğine de, umarım bu tarihsel kesit gereken yanıtı veriyordur.

MTA’da ki meslek hayatımın üçte birlik döneminde bu yükselen sürecin içinde yer alıp, bizzat yaşadığım için, kendimi şanslı hissediyorum. Tüm emeği geçenlere minnet ve şükran duygularıyla.

NOT: Bu makaleyi anısına ithaf ettiğim Aydın Abi’ye karşı, görevimi gecikerek de olsa yerine getirme rahatlığına ulaştım. Rahat uyu Aydın Abi! Umarım istediğin gibi olmuştur.

ÖNEMLİ DUYURU

“Grup Ferdi Kaza Sigortası” hizmetlerinin yenilenmesinde ve Odamızla ilgili gerçekleştireceğiniz diğer işlemlerde TC Kimlik Numarası yasal zorunluluktur. Kimlik bilgilerinizi 08 Mayıs 2009 tarihine kadar Web sayfamızda bulunan madenbis üye programı üzerinden veya telefon, faks ya da e-maile güncelleyiniz